

POLDERJONGENS: PIONIERS VAN HET EERSTE UUR (maar waren zij in hun element?)

De titel van dit stuk verlangt een verklaring.

Het jaar 2002 is een jubileumjaar: Haarlemmermeer is 150 jaar droog.

Het thema van de feestelijkheden in verband met deze jubileumviering is "Pioniers in hun element". Met deze pioniers worden niet alleen de pioniers van het eerste uur bedoeld, maar ook allen na hen die op hun eigen wijze en met hun eigen inzet in Haarlemmermeer hun beste beentje voorzetten om er iets van te maken.

Echter om niet de pioniers van het eerste uur te vergeten, volgt hier het verhaal over de polderjongens die eigenlijk gewoon poldermannen waren.

Deze mannen werkten zich een slag in de rondte om het drooggemaakte Haarlemmermeer "om te bouwen" tot polder waarin men kon wonen en werken.

Hun harde werken vroeg offers. Het is daarom terecht de vraag te stellen of zij destijds wel in hun element waren. Velen wel waarschijnlijk, maar ook velen niet.

De droogmaking

De droogmaking van het Haarlemmermeer was een immens werk.

Velen zetten zich in de eeuwen voorafgaande aan de droogmaking in door het maken van serieuze en minder serieuze plannen om dit grote meer te beteugelen of droog te maken.

De droogmaking zelf werd uiteindelijk uitgevoerd door keihard werkende mannen die met beide voeten stevig in de klei stonden, de polderjongens. Niet alleen zij gaven hun beste krachten aan de droogmakingsarbeid, ook mannetjesputters van tenerder formaat die achter bureau's en schrijftafels de plannen uitwerkten, zoals Jhr. Mr. D.T. Gevers van Endegeest, voorzitter van de commissie van Beheer en Toezicht over de droogmaking van het Haarlemmermeer 1840 – 1858.

Over de polderjongens en deze Gevers van Endegeest, die zo bloemrijk in zijn boek "Over de droogmaking van het Haarlemmermeer" over de polderjongens schreef, gaat deze bijdrage.

De polderjongens en de man die over hen met sympathie en waardering schreef waren echte polderpioniers. Zij waren de pioniers uit de eerste periode: de droogmakingsperiode (1840-1845). Zij werden opgevolgd door de pioniers in de kolonisatieperiode (1852-1880). Dat het leven van de polderjongens zeer tot de verbeelding sprak mag blijken uit de velen die naast en ná Gevers van Endegeest in de 20e en 21e eeuw over deze mensen schreven. In dit stuk is dan ook onder meer een bescheiden bloemlezing te vinden van fragmenten van hun verhalen. Dat hiermee zo nu en dan onderwerpen worden gedoubleerd of dat soms over dezelfde onderwerpen verschillend wordt geschreven moet u deze schrijver maar vergeven. Waar het in deze bijdrage vooral om gaat is een sfeertekening van de droogmakingstijd, maar wel met het uitgangspunt dit zo waarheidsgetrouw mogelijk weer te geven.

Plannen en uitvoering

Nadat er drie eeuwen lang plannen waren gemaakt om Het Meer te beteugelen of droog te maken, begon de daadwerkelijke droogmaking in 1840 met de aanleg van de Ringvaart.

Van de uitgegraven aarde werd de Ringdijk opgeworpen. Hierna konden de gemalen gebouwd worden, die het Meer zouden leegpompen.

De symbolische eerste spade voor de droogmaking van het Haarlemmermeer werd op 5 mei in de buurt van de hoeve Treslong te Hillegom gezet door F. van de Poll.

Hij was de toenmalige voorzitter van de (staats)commissie van beheer en toezicht, door de regering belast met de leiding van de droogmaking.

In 1845 waren Ringvaart en Ringdijk aangelegd. Er waren nog een paar openingen voor de scheepvaart.

In de jaren 1840-1845 werd bij tijd en wijle door duizenden arbeiders tegelijk 60 kilometer Ringvaart en Ringdijk rondom het Meer aangelegd.

Zij hadden slechts bescheiden hulpmiddelen als een schop, een spade en een kruitwagen tot hun beschikking.

Het in 1848 aan de droogmaking begonnen gemaal Leeghwater, in 1849 gevolgd door de gemalen Lynden en Cruquius zorgden er voor dat het Meer in drie jaar en drie maanden en met het uitmalen van 800 miljoen m³ water met ruim 14 miljoen pompslagen uiteindelijk droog werd. In juli 1852 werd de polder als min of meer drooggevallen beschouwd.

Polderjongens

De polderjongens waren veelal geharde en taaie kerels die in primitieve omstandigheden hard werkten.

Ze werkten in ploegen, zoveel mogelijk met gelijkwaardige krachten, omdat de verdiensten dan hoger waren. Het graafwerk werd voor die tijd niet slecht betaald, globaal tussen de f 0,75 en f 1,10 per dag.

Er was geen achturige werkdag, ook geen vijfdaagse werkweek. Zolang het licht was werd er gewerkt.

De maaltijden bestonden uit brood met spek, aardappelen en spekpannekoeken.

Als drank koffie, thee, bier en ook een borrel op z'n tijd.

In verband met het grote belang van goed drinkwater plaatste de commissie van beheer en toezicht op centrale punten filtreertoestellen.

In de korte avonden werd er, als men nog energie over had, voor de afleiding regelmatig gedanst en gezongen.

“Zij wonen in vrije liefde samen”

Trouwen ging destijds vaak niet officieel. Vanwege de huwelijksformaliteiten, de af te leggen afstanden en de kosten (leges en inkomstenderving) kwam het regelmatig voor dat mannen en vrouwen “over de puthaak” trouwden.

Van Dale zegt hierover: “zij wonen in vrije liefde samen”.

Soms werd er door polderwerkers in één keet samengewoond met meerdere vrouwen die niet alleen voor hen kookten en wasten, maar ook, zoals in het boek “De Waterwolf getemd” geschreven staat, “op ander gebied als vrouw optraden”.

De polderjongens leefden in eenvoudige keten die op de Ringdijk waren geplaatst werden en verplaatsbaar waren, naarmate de graafwerkzaamheden vorderden.

Een keet bestond uit balken en riet. Meestal waren er maar twee openingen, de deur en een gat in het dak voor de afvoer van rook. In één keet leefden soms wel twaalf personen. Vooral in de winter als er niet gewerkt kon worden, werd er armoe en ellende geleden.

Na verloop van tijd, nadat de Ringdijk gesloten was, en men zich niet steeds weer behoefde te verplaatsen vanwege de graafwerkzaamheden, ontstonden er houten huizen die gerieflijker waren. Ook waren er polderwerkers die hun echtgenotes en kinderen bij zich hadden. Deze vestigden zich in de omringende gemeenten.

Weet ge wat polderjongens zijn?

In zijn boek “Over de droogmaking van het Haarlemmermeer” geeft Gevers van Endegeest een beeld van het leven van de polderjongens:

“Weet ge wat polderjongens zijn: zo noemt men de aardewerkers, die van heinde en verre op alle openbare werken bij troepen aanrukken; menschen van de jeugd af gewoon in het slijk te leven en in moerassen te zwoegen; tegen ziekten en vermoëjnissen gehard: gespierde, forsche en wakkere mannen, want de zwakken en tragen vallen af. Zij werken in ploegen van acht of twaalf man met een putbaas aan het hoofd, bij aanneming van onderdeelen van den hoofdaannemer. Wie niet gelijk met hen opwerkt, wordt uit hun midden geweerd. Geen daggelder uit den omtrek van het Haarlemmermeer, die het beproefde, of hij moest al spoedig voor den onafgebroken zwaren arbeid zwichten.

Zij slapen bij ploegen te zamen in keeten van riet en stroo, doorschijnend en luchtig in de zomer, 's winters digter gedekt; in weinige uren opgeslagen en nog spoediger afgebroken; die telkens worden verplaatst naar gelang de dijk of de vaart is verlengd. Eene vrouw doet er het huishouden, en bewaart de orde zoo goed als de best bezoldigde oppasser zou vermogen. Die vrouw, met een der gezellen, soms voor den puthaak alléén getrouwd, wordt door de anderen geeerbiedigd zoo lang het polderhuwelijk niet weder voor den puthaak is ontbonden.

Zij zijn van de beste baggerlaarzen voorzien en van prikken onder de zolen, om over de gladde planken te kunnen kruijen, die telkens met den puthaak worden omgewenteld en versleekt. Zij gaan van hoofd tot voeten met roode baai overdekt. Zij eten volop spek met aardappelen en brood, en huren 's middags eene plek aan het vlamdend vuur in het midden der keet, om er spekpannekoeken in hunne braadpannen te bakken. Zij drinken soms bier, meestal koffij en thee, maar koud water nimmer. Van matigheidsgenootschappen weten zij weinig af; zij brassen met het einde der week, maar zijn Maandag middag weder aan den zwaren arbeid bezig, vijf dagen en een half achtereen, zoo lang de zon haar liefelijk licht over de aarde verspreidt; en dan nog is er soms kracht en lust genoeg om 's avonds op de maat van de fidel te dansen. Als het nodig is, dan lossen 's nachts de ploegen elkander af om de putten in het drooge te houden, en is de zomer te kort, dan werkt men door tot in den winter. Zoo ging het onder anderen, toen in November en December de hoofdvaart tusschen den Leeghwater en den Lijnden werd gegraven, waarbij men van weerszijde naar elkander toe werkte, tot dat men zich juist op oudejaarsavond 1852 ontmoette, en bezweet, afgemat, met hoera's en gezang en wat niet al meer, onder den blooten winterhemel, te middernacht in het slijk het nieuwe jaar vierde.

Ik verdedig de zeden der polderjongens niet, maar beschrijf ze, en prijs den onversaagden arbeid, de krachtsinspanning en den moed dier ruwe doch nuttige volksklasse. Die onversaagdheid, kracht en moed zal vooral ieder met mij toejuichen, die hen eene vaart midden door de onafzienbare waterachtige vlakte heeft zien graven, waar de bodem te slap is om werktuigen te dragen en toch te weinig water staat om er vaartuigen met baggermachines te brengen. De dappersten, soms door een prijs van den aannemer aangevuurd, brengen, diep wadende door den poel, de eerste bakens vooruit. Straks werpen zij met de hooschop den modder op, om 100 ellen verre met een slappen modderdam in de aangegeven rigting een vak af te zetten, ter breedte van de vaart en aan de uiteinden dwars afgesloten; nu wordt het water uit dat vak gehoord, of in het voorafgaande reeds uitgediepte gedeelte afgelaten, en met de bloot komende gronden de kade verzwaard.

Naauwelijks is men binnen dit vak aan het graven in den harderen onderbodem, of een nieuw vak wordt wederom vooruit aangelegd, en spoedig wederom een ander; en zoo komt men van vak tot vak, uren ver van den wal, immers voorwaarts. Achteruit is men al gravende spoedig onder de oppervlakte van den modderigen waterspiegel gedaald, en is gaandeweg eene diepe groef gedolven, die tevens tot gemeenschap met de immer vooruitgaande voorwerkers dient. Waar ter wederzijde van verre alles effen en kalm schijnt en niets bespeurd wordt dan de hoofden der eerste ploegen, als eenden op het water, vindt men van nabij eensklaps het gejoel en gewemel van honderden menschen, die bespat en beslijkt, spitten, laden, kruijen en zwoegen, en dooreen kruissen als een hoop mieren. Verwonderd aanschouwt gij eene vaart, diep onder de oppervlakte liggende, met keeten, op oude bodems drijvende – want vaste grond is er nog niet – vol vloten en schuiten, de benoedigheden voor het polderjongensleven dragende, en al de bedrijvigheid eener markt. Met zulke scharen goed toegeruste en zich goed voedende werklieden kon de onderneming onbeschroomd worden begonnen”.

Aldus Gevers van Endegeest.

De aannemer Kater, bijvoorbeeld, had in de winter van 1840-1841 tussen de 430 en 450 arbeiders in dienst. Het ging om 245 alleenstaande mannen en 194 mannen met een gezin, (191 vrouwen en 292 kinderen).

De polderjongen slaapt in eene keet

Suze van Zijverden, die jarenlang intensief heeft gedaan in het archief van de droogmakingscommissie in Haarlem heeft, naar aanleiding van een oud artikel uit de Utrechtse Courant van 3 april 1854, het volgende te vertellen over de polderjongens: “De

polderjongen slaapt in eene keet:er zijn zo'n 300 keten beschikbaar: hij betaalt daarvoor, alsmede voor het wasschen van een hemd en een doekje, of zoo iets, 's wekelijks 80 cent, terwijl hij des avonds voor aardappelen met een lange saus (waar weinig voedsel in was) f 1,75 per week moet geven.

Is hij een goed werker en in evenredigheid van zijne krachtsinspanning, een fatsoenlijk eter, dan heeft hij wekelijks 3 pond spek nodig, 't welk hem dus á 50 cents per pond f 1,50 kost.

Daarbij komt nog zijn tarwebrood en roggebrood (het eerste wordt echter het meest gegeten) en de borrel, die door schier talloze wandelende slijterijen (dat zijn industrielen met vaatjes op den rug en glaasjes in de handen) in het Meer wordt gepresenteerd. Voor de Matigheidsgenootschappen zouden daar belangrijke opmerkingen en gevolgtrekkingen zijn te maken. Er worden vrij wat 3 cents glaasjes geledigd!

De arbeider begint vroeg: velen in de morgenschemering. Om 2 uur verlaat menigeen reeds de keet. Hij gebruikt daags zijn brood staande. Als de klok des namiddags 2 uur slaat, zijn er ook die de schop op de rug nemen en huiswaarts gaan. De laatsten werken hoogstens tot 4 uur.

Dan is het vieravond (rusttijd na volbrachte arbeid). En velen gaan als de kippen het rek zoeken, onder de dekens.

Zoo levende, goed werkende, gezond etende en zijn Schiedammertje drinkende, heeft de polderarbeider f 6,00 á f 7,00 per week voor zijne noodzakelijke behoeften noodig".

Suze van Zijverden schrijft hier verder over: "Het schijnt dat er nog weinig belangrijks wordt gevonden. Veel wrakken van schuiten treft men er echter aan: en daaronder vol aarden potten, waaruit de arbeiders nu eten. Hoe weinig had hij, die deze lading toekwam en vervoerde, kunnen vermoeden, dat daaruit, op de plaats zelve waar de schuit zonk, door hen zou worden gegeten, die den grond gereedmaken om vruchten voort te brengen. Ook delft men nu en dan geraamten op. Bij één daarvan vond men eene pijp, knopen en een lederen zakje: onlangs werden er zeven bij elkaar gevonden. Voor eene koperen tabaksdoos, 3 eeuwen oud, ontving de vinder zoo men zegt vijftig gulden. Volgens een gerucht onder het werkvolk verspreid, zou er ook een schuit met porselein in den grond zitten en men begrijpt hoe ieder vol verlangen is om die te ontdekken..."

"Doch verder was het modder en drek en de wijde onafzienbare verte"

In de omringende gemeenten was men over het algemeen bepaald niet ingenomen met de nieuwe inwoners. De gemeentebesturen kregen te maken met soms wat ruwe types die zich na gedane zware arbeid graag op hun eigen wijze, soms met veel alcohol, ontspanden in die gemeenten. Naast alcoholmisbruik kwam regelmatig misdadig gedrag, zoals vernieling of diefstal voor. Ook werd er door de gemeentebesturen gevreesd voor aantasting van de goede zeden.

Wouter Slob schreef hierover in de Hoofddorpse Courant: "Onder zulke omstandigheden vestigden zich daar jonge ondernemende of op avontuur beluste lieden. Zij brachten hun vrouwen of hun moeders of zusters mede en men moet zich eens realiseren wat dezen daar die jaren hebben moeten meemaken. Daar was allereerst de voortdurende angst voor de stropende polderjongens, die op de een of andere wijze ook in de dikwijls werkeloze wintermaanden aan de kost wilden komen en stalen als de raven. De angst zat er helemaal in, toen in 1855 een man vermoord werd gevonden".

De omringende gemeenten van Haarlemmermeer waren ook bang voor het ontstaan van besmettelijke ziekten, omdat de hygiene van de mannen vaak te wensen over liet.

Ziekten of overlijden van de polderwerkers of hun eventuele gezinsleden kwam regelmatig, vanwege hun armoedige bestaan, voor rekening van de omringende gemeenten.

Naast slechte huisvesting was er sprake van het ontbreken van de meest elementaire voorzieningen, geen of onvoldoende medische verzorging van mens en dier, slecht begaanbare wegen, onvoldoende of ontbrekend onderwijs.

De strijd om het bestaan werd verergerd door ernstige ziekten en epidemieën. Cholera, malaria, pokken, tyfus en veepest waren de meest voorkomende ziekten.

Wouter Slob schrijft in bovenbedoeld artikel over de polderjongens verder: "Ze kwamen van her en derwaarts en hadden meermalen wat op het geweten. Het waren lang niet altijd de sociaal besten. Ontspanning kenden zij niet. Zij hadden wellicht alleen een petroleumlantaarn bij de lange herfst-en winteravonden. Doch verder was het modder en drek en de wijde onafzienbare verte. Werd men ziek dan wachtte men af, óf beterschap, óf de dood, want doktoren kwamen niet in de polder. Hoe zouden zij ook? Met paarden was bijna niet, althans in het natte jaargetijde in de polder te komen. Zo moesten ook de dragonders, die dit uitgestrekte gebied ter bewaking hadden kregen, zich noodgedwongen langs de Ringdijk ophouden omdat hun paarden in het slijk wegzakten".

De slechte gezondheidstoestand was het gevolg van het tekort schieten van de hygienische situatie en de kwaliteit van het drinkwater. De kindersterfte was enorm hoog. In de periode 1856-1860 behoorde meer dan een derde van alle overledenen tot deze categorie.

Ziekte kwam bij de polderjongens zelf, ondanks alles, relatief weinig voor.

Na de beginperiode zonder medische zorg, kwamen in de loop van de tijd tweemaal in de week uit de omringende gemeenten artsen alleen voor de ernstige ziektegevallen.

De polderjongens betaalden in bepaalde gevallen voor geneeskundige hulp via hun werkgever, de droogmakingscommissie, één cent per dag, waarvoor dan twee keer per week een dokter langs kwam.

Rooie Kees

Over leven en dood van de polderjongens werd in de Oprechte Haarlemsche Courant een stukje geschreven, getiteld: "Hoe Rooie Kees begraven werd".

"Men schrijft ons uit Haarlemmermeer het volgende, dat een droevige kijk geeft op het lage peil van het volksleven: "Rooie Kees"was ziek..."

Al een paar dagen was Kees niet erg lekker. Zijn pruimpje ontbrak achter de kiezen en bolde zijn magere wang niet, zoals

gewoonlijk. Eten liet Kees staan en alleen had hij de laatste paar dagen zijn "propje" genomen om het leege gevoel wat weg te spoelen. Doch dat hielp ook al niet; 't eind van het liedje was, dat Kees zijn strozak opzocht in de vunze polderkeet, zooals er zoovele stonden in de "Meer" in den eersten tijd van droog zijn.

De keetvrouw verzorgde "den rooie" met moederlijke zorg en belangstellend kwamen Hein en Gerrit en nog meer collega-polderjongens hem aan zijn sponde troosten, en als de zieke vertelde, dat hij zich zoo naar gevoelde en zei, dat zijn heele "boddie" van streek was, dan klonk het: "Nou Kees, geen grappen hoor! Je wilt er toch niet uitknijpen? Jongen, als we straks van "moeder Kee" terugkomen, zullen we een "happie" voor je meebrengen".

'S Avonds keerden de kameraden terug en traden op Kees toe. Bij hem zat de keetvrouw. Ze hield een wijsvinger voor den mond "Stil jongens", zei ze, "'t gaat met Kees verkeerd. Hij deed zoo raar straks en nou is hij al een heele poos stil. Maar... ik durf niet te kijken".

De kranke had zich, al woelende, geheel onder zijn goor dek gewerkt. Hein de Brabander lichtte het even op en toen hij goed had gezien, zei hij: "Ik geloof waarachtig, dat "de rooie" uit logeren is".

Zoo was het ook; Kees was dood.

Drie dagen zijn verlopen en zijn kameraden zullen Kees naar zijn laatste rustplaats brengen.

Er verschijnt een boerenwagen, waarop een paar bossen stroo.

Voorzichtig wordt de ruwhouten kist, die er niet heel solide uitziet, op het stroo geplaatst. Langzaam zet de stoet zich in beweging, de dragers achter den wagen aan.

't Is een verre tocht, dien ze hebben af te leggen: naar "'t Kruis" (Hoofddorp).

Spoedig komen ze aan den eersten dwarsweg, waar, zooals op alle punten, waar de Hoofdvaart gesneden wordt door een dwarsweg, zich een heilig huisje bevindt, d.w.z. een strooien keet met wat plaggen gedekt, waar men toch "wat krijgen" kan, een café dus.

De dragers worden moe en één hunner stelt voor, even halt te houden en in het café wat uit te rusten. Algemene instemming! Een poosje later verkondigen luide mannenstemmen daarbinnen, dat het leed over den doode al wat zakt en men in opgeruimder stemming geraakt.

Eindelijk verschijnt de stoet weer buiten, de koetsier neemt voor op de wagen zijn plaats weer in.

"Nou" zegt er een, "de rooie was altijd zoo'n haantje de voorste en nou zou hij uit rijden gaan en wij loopen, dat gaat niet. Ik ben toch al zoo moe in m'n knieen. Ik ga op den wagen zitten.

De daad wordt bij het woord gevoegd en vervolgens nemen allen plaats op den rand van den wagen. 't Gaat wel een beetje luidruchtig toe voor een begrafenisplechtigheid, wat er niet minder op wordt, als ze nog eens weer gerust hebben.

Als eindelijk voor de derde maal gepleisterd is, en men het hart versterkt heeft, wordt de tocht onder luid gezang voortgezet. Vroolijk klinkt maar steeds het refrein:

"En hij is dood en hij is dood!
En hij komt nooit weerom!"

Nederzettingen

In de winter kon er veelal niet gewerkt worden. Een deel van de polderjongens overwinterde in de keten op de dijk, anderen trokken weg om bij hun familie elders in Nederland te verblijven. Een deel van de gehuwde mannen verbleef bij hun gezin in één van de aangrenzende gemeenten.

Tijdens de droogmaking van het meer vestigden zich steeds meer mensen blijvend aan de Ringdijk.

Nederzettingen ontstonden in de buurt van de bruggen over de Ringvaart en de gemalen.

Men vestigde zich in de nabijheid van bruggen in verband met de verbindingen met de buitenwereld en bij de gemalen omdat daar al vanaf het begin van de bouw mensen woonden.

Hierdoor ontstonden de vele dijkdorpen in Haarlemmermeer. Men orienteerde zich ook op het dorp aan de overkant van de Ringvaart, want daar waren de voorzieningen. De eerste bewoners van de polder leefden als het ware met de rug naar de polder toe.

Degenen die zich wilden vestigen op de Ringdijk hadden hiervoor toestemming nodig van de droogmakingscommissie. Deze commissie gaf de benodigde grond in recht van opstal omdat het zelf eigenaar van de dijk wilde blijven.

Bij een officiële telling in november 1849 blijken er twintig personen, (achttien mannen en twee vrouwen) te zijn die met toestemming van de droogmakingscommissie een nering of bedrijf uitoefenen.

Na de polderjongens en naast de polderjongens waren de neringdoenden en de trekjagers de eerste bewoners van de Ringdijk. Zo dreef de weduwe van Gerrit Verkuyl in een houten keet een winkelnering en slijterij. Jacob Fulle had een paardenstal voor de trekjagerij. Francina Spoel, weduwe van Pieter Bras, had een winkelnering en was slaapstedehoudster, Frederik Otto Berendien was timmerman en Maarten van Eisen had een kruidenierswinkel.

Na de droogmaking

De eerste bevolking van Haarlemmermeer bestond voornamelijk uit polderjongens.

Gedurende en na de bouw van de boerderijen vestigden de boeren zich in Haarlemmermeer.

Na de droogmaking van het meer werden de polderjongens ingeschakeld voor het graven van vaarten, tochten en sloten in de Haarlemmermeerpolder, (in totaal 2.270 km.). Hierna kon het land "zwart" gemaakt worden, dat wil zeggen van onkruid ontdaan. Een aantal polderjongens zal aan de dijk zijn blijven wonen. Anderen trokken de polder in om in de buurt van waar ze werkten hun keet op te trekken.

Hoeveel polderjongens in De Meer bleven wonen is moeilijk te zeggen omdat er in de eerste jaren geen bevolkingsregister of burgerlijke stand was. Haarlemmermeer was niemandsland, zonder gezag, wetten of voorschriften.

Veel van de polderjongens werden landarbeider op de nieuwe boerenbedrijven. Zij werkten 12 á 13 uur per dag en in de zomer nog langer.

Ook gaven de verveningen, die in 1851 gestart waren, werk aan de polderjongens. Niettemin verlieten ook vele polderjongens de Meer om elders hun vak uit te oefenen. Soms werd op hun vertrek drang uitgeoefend.

Ter Veer schrijft in zijn boek "De Haarlemmermeer als kolonisatiegebied": "Het land was drassig, soms nog bewoond door zwermen polderjongens, die er in hun keetendorpen op huisden en er niet dan met groote moeite door de hulpmarechaussee werden afgejaagd en weggebrand. In het laatste geval werden de hutten der poldergasten in brand gestoken, zoodat deze ijlings moesten vluchten".

Gevers van Endegeest schrijft hierover: "Er waren verscheidene koopers, die herhaaldelijk aandrongen op de wegruiming der nabij hunne landen gelegen keeten van het werkvolk, aan de verkaveling nog bezig. Ze in brand te steken ware het eenige redmiddel geweest; doch waar zou het volk dan heen moeten, dat voor de laatste werken steeds noodig bleef, tot aan en zelfs tot lang na de overgave van den polder aan het nieuwe bestuur?"

De polderketen stonden meestal bij elkaar. Later zijn op die plaatsen ook buurten ontstaan, zoals 't Kabel bij Nieuw-Venep en in het centrum van Hoofddorp aan de Kruisweg ter hoogte van het chinese restaurant.

Gevers van Endegeest

Niet alleen aan de nagedachtenis van de vele voor ons "naamloze" pioniers, die grote verdiensten hadden en, door de barre levensomstigheden, lang niet altijd "in hun element" waren zijn deze regels gewijd.

Een bepaald niet naamloze en zeer verdienstelijke "bureaupionier" was Gevers van Endegeest.

In het oude archief van het waterschap Groot-Haarlemmermeer is een portret aanwezig van een tengere oude man. Hij is klein van postuur en op zijn borst zijn vele onderscheidingen en eretekenen te zien. Deze man is jonkheer meester Daniel Theodore Gevers, heer van Endegeest, Oegstgeest en Poelgeest.

Het was deze man die onvermoeibaar en met een stuwende kracht de droogmakingscommissie gedurende 18 jaar bezielend en ambitieus leiding gaf. De eerste voorzitter van de in 1839 ingestelde staatscommissie, de heer Mr. F. van de Poll, de vader van de latere dijkgraaf van de Haarlemmermeerpolder, Jhr. Ir. J.W.M. van de Poll, legde zijn functie al in 1840 neer.

Voordat in 1839 de Commissie van Beheer en Toezicht over de Droogmaking van het Haarlemmermeer aan het werk ging, waren er vanaf 1837 al twee andere commissies actief geweest.

De commissie van 1837, onder voorzitterschap van H. Ewijk, hoofadviseur van de Waterstaat werd benoemd op 6 augustus 1837. De opdracht luidde een plan en begroting te maken voor de droogmaking van het Haarlemmermeer, en uiterlijk op 1 november van datzelfde jaar rapport uit te brengen.

Op 24 oktober van dat jaar leverde de commissie haar werk keurig in. Koning Willem I vond dat er zeer verdienstelijk werk was verricht. Op 6 januari 1838 werd het rapport geaccepteerd en de commissie onder dankzegging ontbonden..

Tien dagen later, op 16 januari 1838, werd "Commissie II" benoemd, onder voorzitterschap van D. Mentz, Inspecteur van de Waterstaat. Deze commissie moest de mogelijkheden van stoombemaling nader onderzoeken, en of er eventueel ook met turf zou kunnen worden gestookt. De commissie bestond uit een viertal waterstaats-en stoomexperts.

Het op 2 september 1839 ingeleverde rapport was zodanig onder de maat dat het niet werd geaccepteerd. Een nieuw samengestelde commissie, bestaande uit 3 leden, leverde op 8 oktober 1840 een rapport in dat lovend werd ontvangen. De commissie werd niet ontbonden.

Lipkens, staatsraad en technisch adviseur en Dr. G. Simons, inspecteur-adviseur werden lid van de Commissie van Beheer en Toezicht over de droogmaking, die inmiddels in 1839 was opgericht. Het derde lid van Commissie II, M.G. Beijerinck, Hoofdingenieur van de Waterstaat in Zuid-Holland, was daar al lid van.

Eén man bleef steeds op zijn post

Na het besluit van de Tweede Kamer van 22 maart 1839 werd op 4 juni 1839 de Commissie van Beheer en Toezicht over de Droogmaking van het Haarlemmermeer benoemd. Lang na het voltooien van haar feitelijke opdracht; droogmaking van het Meer, werd de commissie pas ontbonden op 15 april 1858.

Gedurende haar zeer langjarige bestaan wisselde de commissie nogal eens van samenstelling. Opvallend groot is het verloop onder de militaire experts, die benoemd waren in verband met de strategische problemen, die droogmaking voor de verdediging van de hoofdstad Amsterdam zou opleveren. Eén man bleef steeds op zijn post: Gevers van Endegeest.

Daniel Theodore Gevers werd in Rotterdam geboren op 25 augustus 1793. Hij was het oudste kind uit het tweede huwelijk van zijn vader, Jhr. Mr. Dirk Cornelis Gevers van Endegeest, onder meer commissaris-generaal van waterstaat, lid van Gedeputeerde Staten, gemeentesecretaris van Rotterdam en schepen van Schieland en Maria Catharina de Leeuw, (1773-1823).

In 1817 promoveerde hij tot meester in de rechten met een in het Latijn geschreven proefschrift.

Hij bood zijn dissertatie, zoals dat destijds gebruikelijk was, aan Koning Willem I aan en verklaarde graag in Staatsdienst te willen treden.

Echter op persoonlijke raadgeving van de koning zou hij zich eerst twee jaar verdiepen in de juridische praktijk. Dat deed hij in de advocatuur te Den Haag.

In 1819 besloot hij, met toestemming van de Koning, een grote reis, waaronder naar Italië te maken. Hij bleef anderhalf jaar weg en ontmoette, voorzien van aanbevelingsbrieven, vele interessante mensen. Na zijn terugkomst werd hij tot commies van staat benoemd. Zijn bekwaamheid viel op en hij ging werken bij Justitie en Binnenlandse Zaken, waar hij het gevangeniswezen

bestudeerde. In verband hiermee maakte hij verschillende inspectiereizen.

Gevers was een "land-edelman", een polderman, geboeid door typisch Hollandse problemen van landbouw, waterbeheersing en waterkering en alles wat daar raakvlakken mee had.

Hij schreef een verhandeling over het toegankelijk maken van duinvalleien langs de kust van Holland. In 1826 werd deze studie door de Maatschappij tot bevordering van de landbouw bekroond en uitgegeven. Koning Willem I was in deze kwestie zo geïnteresseerd, dat hij de jonge Gevers naar Cascogne in Frankrijk zond om na te gaan hoe daar de duinen werden vastgehouden en vruchtbaar gemaakt.

Hij werd in 1828 benoemd tot referendaris bij de Raad van State en vervolgens tot hoofdambtenaar bij het departement van Buitenlandse Zaken benoemd, (1838-1849).

In 1838 vaardigden de Staten van Zuid-Holland hem af naar de Tweede Kamer. Hij maakte hier deel van uit tussen 1838-1849 en 1850-1855. Gedurende 1 jaar van deze twintigjarige periode (1849) verwisselde hij zijn zetel voor een in de Eerste Kamer. Tussen 1842 en 1855 was hij voorzitter van de Tweede Kamer.

Hij was een trouw aanhanger van het koningshuis, waarvan alle drie elkaar opvolgende Koningen Willem I, II en III betrokken waren bij de droogmaking: Koning Willem I: benoeming van de staatscommissie welke wetsvoorstellen maakt in 1838 en 1839, totstandkoming van de Wet tot droogmaking, totstandkoming van de Wet omtrent een geldlening van 8 miljoen voor de kosten van bedijking en droogmaking, benoeming van de commissie van beheer en toezicht c.a.

De verdienste van Koning Willem II is de ondertekening op 31 december 1843 van de Wet tot regeling van de uitgaven voor de droogmaking.

Willem III bezoekt het pas gebouwde, en nog niet officieel in werking zijnde gemaal op 6 januari 1845. Hij tekent op 21 december 1850 een wet, waarin de lening wordt verhoogd tot 10 miljoen gulden

De belangstelling van Gevers en zijn specialistische kennis lagen met name bij de landbouw, de waterstaat en de defensie. Hij was de mede-oprichter van de Algemene Koninklijke Landbouwvereniging.

Gedurende twee jaar (1856-1858) was hij minister van Buitenlandse Zaken in het kabinet Van der Brugghen. Dit korte ministerschap schijnt hem weinig voldoening geschonken te hebben.

Na zijn aftreden trok hij zich uit het politieke leven terug om zich voortaan voornamelijk bezig te houden met het beheer van zijn buitenplaats en zijn andere goederen en eigendommen.

Daarnaast was hij dus ook nog commissievoorzitter van 1840-1858 en tussen 1858 en 1871 hoogheemraad van Rijnland en van 1853-1876 curator van de Leidsche Hoogeschool. In 1843 was hij benoemd tot staatsraad in buitengewone dienst. Hij zou dat tot zijn dood blijven.

Ondanks zijn drukke leven vond hij nog voldoende tijd om diverse boeken en verhandelingen te schrijven.

Gevers van Endegeest overleed op 27 juli 1877 op de buitenplaats Endegeest te Oegstgeest.

Het archief van de commissie van beheer en toezicht op de droogmaking van het Haarlemmermeer, waar Gevers 18 jaar voorzitter van was, en waarin een schat aan nog niet onderzochte en gepubliceerde gegevens de droogmaking betreffende is te vinden, is opgenomen in de verzamelingen van het Rijksarchief voor Noord-Holland.

Over de werkzaamheden van de commissie publiceerde Gevers van Endegeest een al eerder genoemd zeer waardevol boekwerk in 3 delen, getiteld : "Over de droogmaking van het Haarlemmermeer".

Nog even over de polderjongens.

Wouter Slob schreef in de Hoofddorpse Courant van 8 mei 1969 het volgende: "Op verschillende plaatsen van onze gemeente zijn we in de jaren na de oorlog verrast met "nieuwe kunst", onbegrijpelijke beelden, waar weinig mensen plezier aan beleven, meen ik. Misschien dat er eens ergens een standbeeld kan worden geplaatst van een forse kerel, één waarvan iedereen op het eerste gezicht zegt: ja, dat is een sterke polderjongen en géén geknutsel met ijzer of brons waar niemand iets van kan maken. Niettegenstaande hun laakbare levenswandel hebben ze recht op waardering van het nageslacht".

Op 21 december 1988 om 19.00 uur kreeg Wouter Slob terecht zijn zin. Op het Polderplein in hartje Hoofddorp werd als eerbetoon aan "de polderjongen" het markante beeld van een forse kerel met een spade in de knoestige vuisten onthuld. De bekende Haarlemmermeerse kunstenaar Karel Gomez maakte een voor alle inwoners van Haarlemmermeer "toegankelijk, dat wil zeggen begrijpelijk beeld". Dit wás een polderjongen, dat kon en kan iedereen zien!

"De polderjongen" was een geschenk van het waterschap Groot-Haarlemmermeer aan de bevolking van de Haarlemmermeerpolder.

E.D. Tiemens, januari 2002.

BRONNEN (o.m.):

Gevers van Endegeest: "Over de droogmaking van het Haarlemmermeer" in 3 delen, (1843, 1853 en 1861).

Wouter Slob: Hoofddorpse Courant, 14 juli 1994, "Van Commissie naar Polderbestuur 1855"

Idem, 21 juli 1994, deel 2

Idem, 28 juli 1994, deel 3

Wouter Slob, Hoofddorpse Courant, "De Polderjongens", 4 augustus 1988

Wouter Slob, Hoofddorpse Courant, 24 september 1987 "Van alles en nog wat over straatnamen (1);

Wouter Slob, Hoofddorpse Courant, "De polderjongens", 8 mei 1969.

Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, Leiden 1914, pag. 464

Nederland's Adelsboek, 1993, pag. 186 tot 189

Dr. Marianne C. van der Plas, secr. Stichting Endegeest etc. "Het familiegraf van de familie Gevers van Endegeest", jaartal onbekend

Mr. B.C. van Krieken, "110 jaar Gevers Deutz", jaartal onbekend
Eeuwfeestcommissie: "Van bruisend water tot ruisend graan", onder redactie van dr. P.H. Schroder
E.D. Tiemens i.s.m. J. van Andel: "Wonen en werken aan de Ringdijk 1840-1852, "Meer-Historie" juni 1996;
Ir. J.G. Bijl, "De Haarlemmermeerpolder", Tijdschrift voor Economische Geographie, 1927;
Dr. H.N. Ter Veen: "De Haarlemmermeer als kolonisatiegebied" , 1925;
Jacqueline Zirkzee, "Kolonisten in de klei", 1985;
Suze van Zijverden: Hoofddorpse Courant, 29 maart 2001, "Het leven van de polderjongens in 1854".